

Katarzyna Białdyga

KOBIETA – OFIARA GWAŁTU

Streszczenie (abstrakt): Gwałt jako przestępstwo z kategorii przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności w większości kojarzony jest z motywem seksualnym. Problem okazuje się bardziej złożony. Przemoc i intymność, które składają się na gwałt, sprawiają, że jest równie medialny co niewidoczny. W większości przypadków to mężczyzna jest sprawcą gwałtu na kobiecie. Nasuwa się pytanie, dlaczego ten podział ról sprawcy i ofiary jest tak powszechny, oczywisty. Ponadto ciekawi opinia społeczna, która winy popełnienia czynu doszukuje się również w ofierze. Zestawiono tu ze sobą stanowisko prawne, opinię społeczeństwa, statystyki oraz historie kobiet skrzywdzonych.

Słowa kluczowe: gwałt, kobieta, ofiara, przemoc seksualna

WOMAN – A VICTIM OF RAPE

Abstract: Rape as a crime from the category of crimes against sexual freedom and decency is mostly associated with a sexual motive. The problem turns out to be more complex and not simply linear. The violence and intimacy that make up rape make it as medial alike invisible. In most cases, it is the man who rapes the woman. The question arises why this division of the roles of the perpetrator and the victim is so common and obvious. In addition, the social opinion is interesting, which sees the guilt of committing the act also in the victim. The legal position, public opinion, statistics and stories of abused women are compiled here.

Keywords: rape, woman, victim, sexual violence

Wstęp

Pogwałcenia wolności seksualnej są równie poważnymi przestępstwami, co naruszenia zdrowia czy życia. Przemoc seksualna często jest elementem przemocy rodzinnej. Związek partnerski, alkohol ani spódniczka czy uśmiech nie są okolicznościami, które usprawiedliwiają wymuszenie stosunku lub innej czynności seksualnej. Mimo to nie brak wyroków uniewinniających ze względu na brak krzyku ofiary w trakcie zdarzenia. Karalność sprawców gwałtów przy uwzględnianiu oficjalnych danych jest niska, co tylko potęguje liczbę gwałtów wyrażonych czarną liczbą. Przestępstwo gwałtu nie dotyczy jedynie krzywdy kobiety, jednak układ ten jest wielokrotnie popularniejszy. Powodów należy doszukiwać się w nierówności społecznej. Wbrew powszechnemu przekonaniu motywacją samego czynu nie jest nadpobudliwość seksualna a upust agresji. Okrojenie tematu paradoksalnie umożliwia szersze spojrzenie na powody popełnienia powyższego czynu zabronionego. Myśląc o nierówności płci, Polacy jako przykład podają kraje arabskie, ale czy w tutejszych kręgach kobieta nadal nie pozostaje adamową własnością?

Szczególnie równi

Zgodnie z Konstytucją RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. kobieta jest równa mężczyźnie. Akt ten zapewnia równość płci w aspekcie rodzinnym, politycznym, społecznym, gospodarczym¹. Ponadto ustanawia w szczególności równe prawo do nauki oraz pracy². Absurdem logicznym jest stopniowanie przymiotnika *równy*, jednak ten zabieg uwidacznia realny problem nieustającego braku równości płci (może nie tyle prawny, co społeczny).

Odkrywczym nie będzie stwierdzenie, że prawo nie jest odzwierciedleniem realnego stanu rzeczy. Jako punkt wyjścia niech posłuży ustalenie pozycji kobiety w społeczeństwie, w którym prawo jest jedynie drogowskazem, a nie opisem stanu faktycznego. Czynnikiem wpływającym na społeczeństwo, zarazem będącym jego częścią, jest kultura, całość dorobku materialnego i umysłowego społeczeństwa³. Jedną z fundamentalnych cech tłumu jest nieświadomość, łatwowierność, podatność na sugestie. Tłum nie myśli, on podąża za obrazem i słowem, często przejmując postrzeganie *tego pierwszego*⁴, który przedstawi swój punkt widzenia jako jedyny prawidłowy. Przykładem są krążące w społeczeństwie legendy, plotki, stereotypy. Na ogół nierozważane, przyjmowane w ciemno za pewnik. Stare baśnie o księżniczkach – Śnieżka, Roszpunka, Śpiąca Królewna, opowiadania o kobietach, które odnajdując swojego ukochanego, nie tylko pozbywają się wszelkich problemów dnia codziennego, ale odnajdują jedyny sens swojego życia. Stereotypy i popularne opinie, których absurdalność ujawnia dopiero gra przeprowadzona przez autorkę profilu na Instagramie⁵:

Typowy blondyn.

Sam się prosił, po co ubierał takie krótkie spodenki.

Chłopcy powinni ubierać się skromnie żeby nie rozpraszać dziewczynek w szkole.

Na awans na pewno zapracował pod biurkiem/po godzinach.

Sam tego chciał, przecież się uśmiechał.

Le Bon wyróżnia dwa rodzaje idei: przejściowe oraz zasadnicze. Te pierwsze porównuje do fali – przejściowej, ulotnej, ale widocznej. Zasadnicze to rzeka – wielka, powolna i niezauważalna w obliczu fal⁶. Postrzeganie kobiety i jej roli w społeczeństwie ma charakter idei zasadniczej – dziedzicznej i niezmiennej a jakkolwiek zmiana tego stanu rzeczy potrzebuje lat, pokoleń⁷. Dysproporcję równości płci uwidoczniają badania. Ponad 80% re-

¹ Zob. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997r., art. 33.

² *Ibidem*, art. 33.

³ Zob. *Kultura*, [w:] *Encyklopedia Gazety Wyborczej*, Tom 9, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

⁴ Zob. G. le Bon, *Psychologia tłumu*, przeł. B. Kaprocki, Kęty 2019, s. 22-23.

⁵ A. Kęska *Seksizm*, https://www.instagram.com/aniamaluje/?igshid=1w1gymqwkih9&fbclid=IwAR2mln91r0WLfgFDyT_debVvS4uFA5QkgJS63itVPM1kPr5VToQp_aIpyh8 [dostęp 13.05.2021].

⁶ Zob. G. le Bon, *Ibidem*, s. 32.

⁷ *Ibidem*, s. 32.

spondentów wskazuje na przychylniejsze traktowanie mężczyzn w społeczeństwie. Opinię taką wyraziło 90% kobiet i 55% mężczyzn.

Kodeks karny

Przestępstwo gwałtu opisuje art. 197. Kodeksu karnego: „Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12”⁸. Określenie „obcowanie płciowe” jest pojęciem szerszym niż sam stosunek płciowy, spółkowanie, *immisio penis*. Obejmuje stosunek płciowy płci przeciwnych, stosunek homoseksualny, przedsiönkowy oraz każdą inną czynność, mającą znamiona *tradycyjnego* stosunku płciowego⁹.

Sprawca

Niedoskonałości tłumu/społeczeństwa mogą stanowić dogodne środowisko do popełniania przestępstw, jednak samego czynu dokonuje (na ogół) konkretna jednostka. Panuje przekonanie, że gwałt zachodzi między nieznanymi (sprawca i ofiara nie znają się), tymczasem z wyznań kobiet zgwałconych jasno wynika, że oprawcą jest na ogół znajomy, krewny lub partner. Ponadto gwałt jest często efektem próby zniewolenia/podporządkowania sobie osoby bliskiej a towarzyszą mu na co dzień inne rodzaje przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej¹⁰. Ted Bundy, jeden z najbardziej znanych seryjnych morderców i gwałcicieli, powiedział kiedyś: *My seryjni mordercy jesteśmy Waszymi synami, mężami, jesteśmy wszędzie*. Sprawcy żyją w społeczeństwie i są jego częścią.

Niezależnie od tego, czy sprawca zna ofiarę czy też nie, coraz częściej wskazuje się na nieseksualne podłoże gwałtu, postrzega się gwałt jako efekt patriarchy, chęć poczucia władzy, wyrażenie dominacji mężczyzny nad kobietą, wyładowanie gniewu i agresji¹¹. Sam seks służy tylko jako narzędzie do krzywdy i upokorzenia ofiary. Sprawców gwałtów można głównie podzielić ze względu na poziom własnej akceptacji, który wpływa na ich postrzeganie samego czynu i percepcję ofiary¹². U sprawcy o niskim poczuciu własnej wartości ofiara jest zagrożeniem, stąd chęć agresji i zwalczania niebezpieczeństwa. Gwałt jest pokazem siły, wyimaginowaną obroną, nie atakiem. Sprawcy o wysokim poziomie samoakceptacji przejawiają zachowania narcystyczne, uprzedmiotawiają ludzi i szacują ich przydatność. Ofiara jest przedmiotem, który gwałciciel chce osiąść, wykorzystać do własnych celów, czerpać z niej korzyści. Sprawca uważa ofiarę za osobę mało wartościową nie tylko w jego oczach, ale też w opinii całego społeczeństwa.

⁸ Kodeks karny, ustawa z dnia 6 czerwca 1997r., art. 197. § 1.

⁹ Zob. B. Kurzępa, „Inna czynność seksualna” jako znamię przestępstw, „Prokuratura i Prawo” 2005, nr 5.

¹⁰ Zob. J. Helios, W. Jedlecka, *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2017, s. 57.

¹¹ Ibidem, s. 53.

¹² Ibidem, s. 58-59.

Gwałt w związku partnerskim

Specyficznym przypadkiem gwałtu mężczyzny na kobiecie jest gwałt w związku partnerskim. Artykuł 197. nie definiuje relacji między oprawcą a ofiarą, co za tym idzie nie wyklucza występowania jakichkolwiek zależności. Określa cechy czynu: przemoc, groźba lub podstęp¹³. Ponadto Kodeks rodzinny i opiekuńczy zapewnia każdemu z małżonków równe prawa oraz obowiązki, przy czym nie zobowiązuje żadnej ze stron do stosunków płciowych bez jej chęci czy zgody¹⁴. Są jednak osoby, których zdaniem kobieta w dniu ślubu zgadza się na seks z mężczyzną dożywotnio. Powołując się na przykład czterdziestoletniej Anny, gwałt małżeński zazwyczaj nie jest jednorazowym aktem (co nie oznacza, że jednorazowy przymus do seksu nie jest gwałtem). Kobieta w swoim wyznaniu opisuje gwałt jako jeden z musów małżeńskich, najcięższy domowy obowiązek. Tak to też przedstawiał jej mąż¹⁵. W przypadku szeroko pojętej przemocy domowej często uległość i brak reakcji kobiety wynika z nakładanego na nią szantażu ekonomicznego (pozbawienie środków do życia), bądź emocjonalnego (groźby zabicia się, odebrania dzieci, groźba porzucenia). Ponadto kobiety gwałcone przez partnerów często są nieświadome prawa i granic własnej wolności¹⁶. W szczególności u ofiar młodych i niedoświadczonych.

Kobiety krzywdzone przez partnerów nieraz wiele lat trwają w patologicznych związkach. Psychoterapeutka Iwona Byśkiniewicz tłumaczy ten fakt m.in. złym wzorcem relacji rodzinnych u ofiary. Osoby z rodzin dysfunkcyjnych mają zaburzone postrzeganie zagrożenia i związku, co za tym idzie nie dostrzegają patologii w relacji z partnerem¹⁷. Ponadto wcześniejsze doświadczenie przemocy (seksualnej) prowadzi do leczenia traumy seksem, godzenia się z dalszą krzywdą bądź tożsamej agresji wobec innych. Dodatkowo w związkach dysfunkcyjnych często dochodzi do tzw. *gaslightingu* – manipulacyjnego sposobu zwracania się sprawcy do ofiary po wyrządzeniu krzywdy. Sprzeciw ofiary wobec zaistniałej sytuacji sprawca kontruje słowami: *Przesadzasz, myślałem, że tego chcesz, jakbyś tego nie chciała, to bym tego nie zrobił. Znowu coś wymyślasz, robisz z igły widły*. Powoduje to zagubienie ofiary oraz wzbudzenie wątpliwości co do słuszności swoich spostrzeżeń lub wspomnień¹⁸. Oddala myśl o jakiegokolwiek reakcji, odejściu od sprawcy lub samego postrzegania zdarzenia jako złe.

Winna

W środowiskach niepatologicznych kobieta także często obarczana jest winą za swoje nieszczęście. Wskazuje się kusość ubioru jako czynnik zwiększający prawdopodobieństwo gwałtu, bądź nawet go motywujący. W kontrze został przeprowadzony pokaz mody *Guilty Clothes*. Kolekcję zaprezentowano w czasie największych imprez modowych, jakim jest

¹³ Zob. Kodeks karny, *op. cit.*, art. 197 § 1.

¹⁴ Zob. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., art. 23.

¹⁵ Zob. M. Staško, P. Wieczorkiewicz, *op. cit.*, s. 27, 28.

¹⁶ Zob. *Ibidem.*, s. 29.

¹⁷ Zob. *Ibidem.*, s. 323.

¹⁸ Zob. *Ibidem.*, s. 324.

fashion week, a reklamowano jako linię najbardziej uwodzicielskiej, prowokującej, erotycznej odzieży damskiej. Modelki zaprezentowały codzienne stroje: długie spodnie, jeansy, koszulki, kardigany, swetry, koszule. Konkretnie stylizacje zaprojektowane były na wzór ubrań, które w dniu gwałtu miały na sobie skrzywdzone kobiety¹⁹. Kampania głosiła:

Żadna kobieta nie jest sama sobie winna.

Należy też zaznaczyć, że żaden strój, nawet uznany za *uwodzicielski*, nie nakłada na ofiarę odpowiedzialności za jej skrzywdzenie a bycie miłym względem płci przeciwnej nie jest przyzwoleniem na bliskość cielesną. Niepokoii jednak fakt, iż na pytanie: *Po czyjej stronie, wedle Pani/Pana opinii, leży wina w przypadku popełnienia przestępstwa gwałtu?* jedynie 50% kategoriycznie wskazuje sprawcę, 45% ankietowanych wybrało odpowiedź *głównie sprawcy*, co wskazuje na częściową winę ofiary, 5% wskazało równy podział odpowiedzialności za to zdarzenie.

Fot. 1. Kadr z pokazu, przedstawiający stroje kobiet zgwałconych

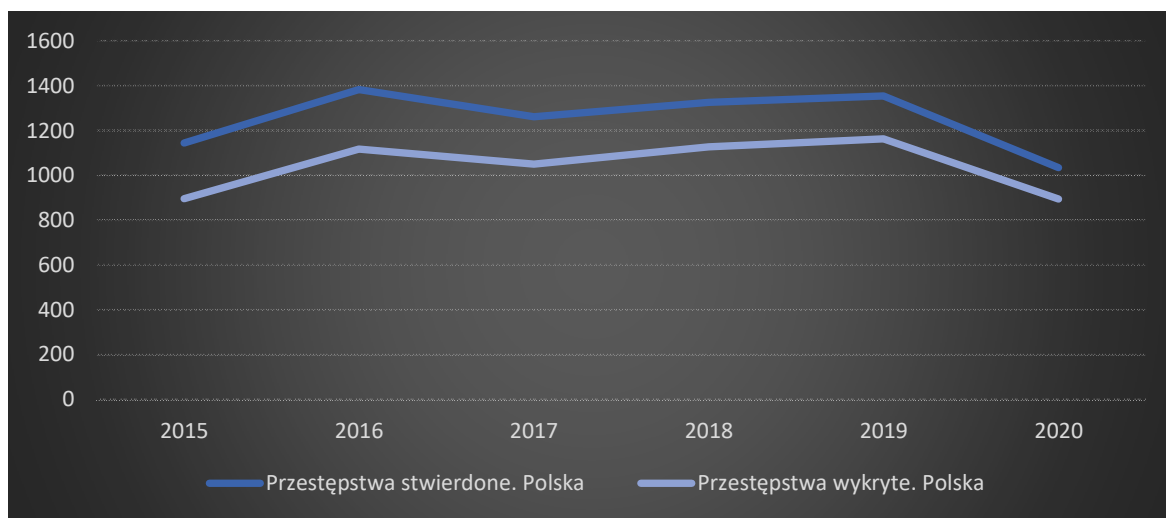
Źródło: <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.wysokieobcasy.pl%2Fwysokie-obcasy%2F7%2C115167%2C21604097%2Cmieli-obejrzec-najbardziej-wyzywajaca-kolekcje-jaka-kiedykolwiek.html&psig=AOvVaw1t-malHRq9d4Lctml594W&ust=1618659145379000&source=images&cd=vfe&ved=0CAIQjRxqFwoTCKiLrJPVgvACFQAAAAAdAAAAABAD> [dostęp: 16.04.2021].

¹⁹ Zob. K. Bryczek, *Pokaz z ubraniami, które miały na sobie zgwałcone kobiety. Żadna ofiara nie jest "sama sobie winna"*, <https://noizz.pl/lifestyle/ubrania-zgwalconych-kobiet-na-pokazie-mocna-kampania-spoleczna/xyzdbj1> [dostęp: 16.04.2021].

Statystyki

Według statystyk policyjnych w Polsce w latach 2015-2020 liczba przestępstw stwierdzonych opartych o art. 197 kodeksu karnego mieściła się w przedziale 1000-1400. W latach 1999-2003 rocznie było to ponad 2000, co wskazuje na tentację spadkową²⁰. Pamiętać należy jednak o ciemnej liczbie przestępstw, która wśród przestępstw na tle seksualnym może stanowić szczególnie wysoki procent ogólnej liczby. Ciemną liczbę stanowią przestępstwa nieujawnione, niezgłoszone, błędnie zakwalifikowane, bądź kolokwialnie ujmując *zamiatane pod dywan*²¹. Dlatego faktyczna liczba przestępstw, wypełniających znamiona art. 197 k. k., może być wciąż taka sama co 20 lat temu, bądź nawet wyższa.

Wykres 1. Liczba przestępstw zgwałcenia w latach 2015-2020 w Polsce

Źródło: Opracowanie własne na podstawie statystyk policyjnych. Zgwałcenie wg jednostek podziału administracyjnego kraju – przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia

Stwierdzenie przez organy ścigania faktu popełnienia przestępstwa (zakwalifikowanie zdarzenia jako przestępstwo) jest pierwszym etapem ustalenia winy sprawcy. Kolejnym *filtrem* są przestępstwa wykryte (przestępstwa stwierdzone, gdzie została wytypowana co najmniej jedna osoba podejrzana, której w toku zakończonego postępowania przygotowawczego zostało udowodnione, że przestępstwo popełniła)²². Te w latach 2015-2020 wa-

²⁰ Zob. Policja statystyka, *Zgwałcenie wg jednostek podziału administracyjnego kraju – przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia*, <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/zgwalcenie/122293,Zgwalcenie.html> [dostęp 06.05.2021].

²¹ Zob. J. Stojer-Polańska (red.), *Przypadki kryminalne: współpraca interdyscyplinarna przy badaniu ciemnej liczby przestępstw*, Wydawnictwo Naukowe Silva Rerum, Poznań 2016, s.14-15.

²² Zob. Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, *Stan bezpieczeństwa*, <http://bip.katowice.kwp.policja.gov.pl/KWK/stan-bezpieczenstwa/294,Stan-bezpieczenstwa.html> [dostęp 06.05.2021].

hały się w granicach 890-1170²³. Oba wykresy mają bardzo podobną krzywiznę. Pozytywnym jest fakt, iż różnica liczb przestępstw stwierdzonych i wykrytych z roku na rok maleje. Wskazuje to na wzrost skuteczności śledczej Policji.

Winę oraz karę orzeka sąd. Statystyki dotyczące spraw oskarżonych z zarzutem gwałtu wykazują kolejny przesiew. Aż 67% spraw o gwałt zostaje umorzonych. Z osób, które rzeczywiście usłyszały wyrok sądu, około 2/3 zostało pozbawionych wolności, pozostałe kary to wyroki w zawieszeniu²⁴. Obrazując powyższe dane: w 2020 roku w Polsce w przybliżeniu stwierdzono 1000 zgwałceń, z tego wykryto 900, 280 sprawców stanęło przed sądem a 187 zostało pozbawionych wolności. Jest to niecałe 20% liczy stwierdzonych gwałtów, która nie uwzględnia przestępstw wyrażonych ciemną liczbą.

Podsumowanie

Przestępstwo gwałtu na kobiecie ma podłoże i aspekty o wiele szersze niż samo zaspokojenie seksualne bez zgody jednej ze stron. Jest to głównie efekt odwiecznego podziału ról oraz zaniżania wartości i pozycji kobiety w społeczeństwie. Wskazują na to zarówno liczne publikacje jak i badania własne, gdzie zdecydowana większość respondentów (zarówno kobiet jak i mężczyzn) wskazywała na nierówności płciowe na tle społeczeństwa. Mimo że notowania zarówno tego przestępstwa jak i czynników go wspierających są wysokie, to wyniki te i tak są zgoła lepsze niż chociażby sprzed roku 2004. Prawną rewolucją dla gwałtu był rok 2014, kiedy przestępstwo to przestało być ścigane jedynie na wniosek pokrzywdzonej/pokrzywdzonego. To oraz liczne kampanie społeczne, walczące ze stereotypami roli kobiety i gwałtu, są dobrą prognozą na przyszłość. Ofiary przestępstw na tle seksualnym zaczynają być słuchane i rozumiane. Jednak skala problemu nadal jest wysoka. 1000 stwierdzonych przestępstw rocznie to nadal 1000 ofiar, które potrzebują wsparcia i kolejne 1000 osób, które zostaną skrzywdzone w roku kolejnym. Nie ujmując niczego pracy Policji w stwierdzaniu, a szczególnie w wykrywaniu przestępstw gwałtu, koniecznością są zmiany społeczne, aby w ciągu najbliższych pokoleń wypracować dostrzegalne zmiany społeczne, które pozytywnie odbiją się na zwiększeniu bezpieczeństwa kobiety w obliczu gwałtu.

Bibliografia

1. Bon le G., *Psychologia tłumy*, przeł. Kaprocki B., Kęty 2019.
2. Bryczek K., *Pokaz z ubraniami, które miały na sobie zgwałcone kobiety. Żadna ofiara nie jest "sama sobie winna"*, <https://noizz.pl/lifestyle/ubrania-zgwalconych-kobiet-na-pokazie-mocna-kampania-spoeczna/xyzdbj1> [dostęp: 16.04.2021].
3. Encyklopedia „Gazety Wyborczej”, Wydawnictwo Naukowe PWN 2005.

²³ Zob. Policja statystyka, *Zgwałcenie wg jednostek podziału administracyjnego kraju – przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte, % wykrycia*, <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwaogolem/przestepstwa-kryminalne/zgwalcenie/122293,Zgwalcenie.html> [dostęp 06.05.2021].

²⁴ Zob. M. Staśko, P. Wieczorkiewicz, *op. cit.*, s. 8.

4. Główny Urząd Statystyczny, *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2020 roku*, 2020, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2020-roku,7,17.html> [dostęp 13.05.2021].
5. Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2017.
6. Kęska A., *Seksizm*, https://www.instagram.com/aniamaluje/?igshid=1w1gymqwkih9&fbclid=IwAR2mIn91r0WLfgFDyT_debVvS4uFA5QkgJS63itVPM1kPr5VToQp_aIpyh8 [dostęp: 13.05.2021].
7. Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach, *Stan bezpieczeństwa*, <http://bip.katowice.kwp.policja.gov.pl/KWK/stan-bezpieczenstwa/294,Stan-bezpieczenstwa.html>, [dostęp 06.05.2021].
8. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
9. Kurzępa B., „Inna czynność seksualna” jako znamię przestępstw, „Prokuratura i Prawo” 2005 nr 5.
10. Policja statystyka, *Postępowania wszczęte zgwalcenie wg jednostek organizacyjnych Policji*, <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/zgwalcenie/122293,Zgwalcenie.html> [dostęp: 06.05.2021].
11. Staśko M., Wieczorkiewicz P., *Gwałt polski*, Wydawnictwo Krytyka Polityczna, Warszawa 2020.
12. Stojer-Polańska J. (red.), *Przypadki kryminalne: współpraca interdyscyplinarna przy badaniu ciemnej liczby przestępstw*, Wydawnictwo Naukowe Silva Rerum, Poznań 2016.
13. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny.
14. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Dane kontaktowe

Katarzyna Białdyga, katarzynabialdyga@wp.pl